

ÁLLAMJOGUNK KÖRÉBŐL.

IRODALMI ÁLLAPOTOK. — PERSONAL- VAGY REALUNIÓ?

Senki előtt sem titok, hogy a positiv közjog tudománya egész a legújabb időkig mennyire pangásban volt ; hogy a mi benne tudományos színezettel bírt, az a történetből, a politikából vagy — különösen a múlt század második felétől — a bölcsesetből kéretett kölcsön. S ez idegen anyag között csak elvétve, mint valamely vízár alá került földnek kiemelkedő részecskéi, tűnnek föl a jogi elemzések, szembeötlőleg nélkülözve a jogi elt és szabatoságot.

E jelenség okát könnyen megtalálhatjuk, de káros következményei alól még ma sem vonhatjuk ki magunkat teljesen.

A continensi államélet utolsó nagy szakában, az absolutismus alatt, csak a magánjog tudott tiszteletre és így állandóságra szert tenni. Évezredes fejlődése olyan biztos alapot teremtett számára, hogy a különböző áramlatok foroghattak körüle, a nélkül, hogy azt megingathatták volna. Egyes tételei dogmákká váltak s az idők folyamán annyira kicsiszoltattak, hogy Leibnitz elmondhatta, miszerint az észt fejlesztik és éle-sítik. — De mi volt ez időben a közjog? Ingadozó szabályok tömkelege, melyek néha változtak fejedelmi szeszély, önkény, azonban mindig megváltoztak a pillanat politikájának kívánalma szerint. Már magában nagy föladat volt e sokszor titokként őrzött rendeletek, vagy a partikuláris jogélet bizonytalansága köréből a positiv jogot kiböngészni s mert állandóságát mi sem biztosítá: ugyan ki vállalkozott volna általános jogi elveken nyugvó rendezésére, fejtegetésére? Megelégedtek, ha a szabály politikai indokolását adhatták, ha azt fölczifrázhatták

az elvont állambölcselet valamely divatos tanával és — a mire különös súlyt helyeztek — ha a megelőző állapotokat ismer-tethették. Így lassanként a positiv közjog tudománya a jogi scholastika régiségtára lesz,*) melyben állami rend archaeologiai törmeléke nyer többé-kevésbé zavaros elhelyezést.**)

Sőt hasonló jelenségekkel találkozunk a nem absolut államokban is, a melyekben az alkotmány erős alapokon nyug-szik s mint Angliában és Magyarországon a közjog összenő a nemzet életével s annak megsértése emez elleni támadásnak is tekintetik.

Mi egy absolut hatalommal szoros viszonyban többször tapasztalhattuk, hogy mennyire nem ismeri ez a történelmi alkotmányban rejlő erőt a közéletre. A helyett, hogy ha-tását fokozni törekedett volna, a réseket kereste, melyeken alkotmányunkat természetéből kiforgathassa. De más oldalon meg számos kormányrendeletet, sőt neha reánk erőszakolt tör-vényeket is a rendek az ősi alkotmányával ellenkezőnek találták s azért tisztelettel félretettek, vagy a végrehajtásnál változtattak a tartalom.

E háromszáz éves küzdelemben legerősebb fegyverünk a múlt volt s még inkább megszoktuk közjogunkat kizárólag jog-történeti alapon tekinteni; egyszersmind kifejlődik közéletün-ket jellemző ama conservativismus is, mely minden újat gyanús szemmel nézett s hajlandó volt benne valami alkotmány sértést

*) Mohl: *Geschichte und Literatur der Staatswissenschaften*. — Zorn: *Zur staatsrechtlichen Literatur*. — Kirchenheim: *Lehrbuch des deutschen Staatsrechts*. 1887.

**) Egyes kiváló elmék már a múlt században fölszólalnak a közjognak túlnyomólag történeti alapon való művelése ellen. Így 1749-ben J. J. Mosert a kormány fölkéri, hogy a később oly híressé vált közjogi író és tanár, Pütter, egyik munkájáról és tanári működéséről adjon bizalmas véleményt. Moser válaszában kíváncsnak mondja, hogy a közjog ne tárgyalassék mint jogtörténet, «sondern Jus Jus bleibe, und die Historie nur als eine Zierrath, oder wo es nöthig ist, als Erläuterung adhibiret werde, darin es aber die Academici insgemein verfehlen und sich meist, so lang sie nicht selber in den Affairen gebraucht werden, nicht wollen bedeuten lassen, obgleich zu ihrem eigenen Nachtheil, indeme ganz gewiss ist, dass je pragmati-scher ein Professor Juris publici liest oder schreibt, umso mehreren Beyfalle er finden wird». (Frensdorff: *Die ersten Jahrzehnte des staats-rechtlichen Studiums in Göttingen*.)

látni. *) Nem tekintve tehát egyéb, szellemi életünk fejlődését általában gátló körülményeket, e viszonyok már magokban eléggé megmondják, hogy közjogunk rendszeres művelést nem igen nyerhetett. **)

Hogy azonban az angol alkotmány sem dolgoztatott föl kielégítően, azt leginkább bizonyítja az a tény, miszerint egy idegennek, Montesquieunek, kellett figyelmeztetni saját szerű természetére. Montesquieu fejtegetéseit az angol alkotmányról sehol sem fogadták olyan lelkesedéssel, mint Angliában, úgy annyira, hogy követték tévedéseiben is, a mi megint csak alkotmányuk hiányos ismeretére vall. Blackstone műve***) majd nem egy századon keresztül megtámadhatatlan volt, pedig nem egyéb, mint az angol jog földolgozása, Montesquieu tanai szerint. Blackstone Montesquieu téves nézeteit — például a hatalmak merev szétválasztásáról, melyről ma tudjuk, hogy Angliában épen nem volt meg, sőt, hogy kivihetetlen — alapigazságokként hirdeti s az angolok minden ellenmondás nélkül elfogadták.

Csak az úgynevezett népképviselési constitutionális alkot

*) Ismeretes Kollár Ádámnak esete, a ki azért, hogy egyik művében (*De originibus potestatis circa sacra*) némely hagyományos fölfogást az alkotmányos életéről, valamint a *Corpus Juris* tartalmát bírálat alá merete vouni, annyira magára haragítja a rendeket, hogy az országgyűlésen száműzetéséről szoltak, a könyvet pedig Pozsony piacán a hóhér által nyilvánosan megégettetni határozták.

**) Már Pauler panaszkodik, hogy míg a jogtudomány egyelőre elég ápolásra talál, addig az államjogot alig művelik rendszeresen. (Cziráký művét bírálva: *Új magyar múzeum*. 1851—52. I.) — Továbbá a többek közt különösen Schwarcz Gyula kel ki az úgynevezett történeti módszer kizárólagos alkalmazása ellen államjogunk tárgyalásánál s rámutat azokra a tévedésekre, a melyek elkerülhetetlenek lesznek, ha mai alkotmányunkat a rendi világban keletkezett nézetekkel akarjuk megmagyarázni, mint a hogy ez nálunk eddig általában szokás volt. (Államjogi irodámunk legújabb termékeiről. *Magyar Igazságügy*. 1887. és 1888 febr. 10-ki országgyűlési beszédében.) — Lásd még Nagy: *Magyarország közjoga*. 1887.

***) *Commentaries on the Laws of England*. Megjelent 1765-ben és 1844-ig már 21 kiadást ért. Angliában sokaktól az alkotmány evangéliumának tekintetett és tekintetik. (Mohl: I. m. — Montesquieunek ugyan Locke sokban előde volt, valamint meríthetett II. György alatt a whigek és toryk szokásos röpirataiból is; de azért határozottan kidomborított álláspontra csak ő helyezkedik.

elterjedésével lesz általános a törekvés, hogy a közjogban is az erős jog uralkodjék és kapja az alkotmány legalább alapjában érinthetetlen szabályait; valamint beáll a közjog minden oldalról való megvilágításának, illetve megismerésének szüksége. A mai államélet, a főhatalomnak a kormány és a nép közti megosztásával, a közjog körében nem tűr homályt s a hol ez mégis előfordul, minden pillanathban új bonyodalmakra vezet.

Ennek megfelelőleg a közjogi irodalomban néhány ev-tizede egy új irány lett állandó, mely már nem elégszik meg az anyagnak inkább külsőleges összeállításával, hanem azt jogilag áthatni törekedik.*) S ez aránylag rövid idő alatt olyan szép eredményt ért el, hogy ma képesek vagyunk az alkotmányok főbb kérdéseinek jogi természetét megmagyarázni, a közjogi fogalmakat meghatározni, szabatos kategoriákat fölállítani kellőleg indokolt terminológiával. — De az is könnyen megérthető, hogy e munkával sok másképp lett, mint volt régen.

Az alkotmánykérdések iránt a jogi szempontjából való érdeklődés nálunk is többször mutatkozott már, de épen ilyenkor tűnik ki a nézetek nagy eltéréséből, sőt a zavarból, hogy a az érdeklődés mennyire új. Legfőbb baj, hogy a múlttól minden bírálat nélkül átvesszünk fogalmakat, melyek sokszor nem is bírnak jogi tartalommal, vagy nem illenek a mai alkotmány keretébe, avagy rég túl vannak haladva a tudomány által. Az meg majdnem minden alkalommal mutatkozik, hogy hajlandóbbak vagyunk a közjogot politikai, semmint jogi szempontból vizsgálni.

Nem rég, Romániával kötött határszerződés becikkelyezésével a képviselőház annak vitatásába is bocsátkozott, hogy Magyarországnak Ausztriához való viszonya miféle kategoriába tartozik, personaluniónak nevezhető-e vagy realuniónak? S a vita hosszasan folyt a napi sajtóban, de a nélkül, hogy kielégítő megállapodás létre jött volna.

A viszony tényleges tartalmát illetőleg senkinek sem volt, nem is lehetett kételye. Hisz az említett szerződés újra megerősítette, hogy itt összeköttetésben két, souverainitását egyen-

*) Már az angol írók is sürgetik ezt. Így Dicey: *Lectures Introductory*. 1886. — Sir William Anson: *The Law and Custom of the Constitution*. 1886.

lően megörzött, állam van; de másrészt az is világos, hogy közös a fejedelem physikai személye és bizonyos ügyek, melyeket közös organumok intéznek el.

A vita tehát fogalommeghatározás, terminologia vitája volt s így első sorban a közjogi tudományt, mint ilyen érinti, a mely képes is már fölvilágosítást adni, miután két századnál tovább vesződött e kérdéssel.

Hogy az anyag szükséges áttekintését megszerezzhessük, vizsgáljuk mindenek előtt Ausztria és Magyarország közti, valamint a hasonló természetű összeköttetések tartalmát.

* * *

A történet azt mutatja, miszerint két, vagy több állam közt olyan összeköttetés, melyben a főhatalmat közös physikai személy bírja, de e mellett az államok souverainitása épségben marad, úgy, hogy a közös physikai személyben annyi fejedelem találkozik össze a hány az állam — háromféle alakban fordulhat elő.

Az első, midőn az államok pusztá történeti esemény következtében lépnek ilyen összeköttetésbe, a nélkül tehát, hogy ez összeköttetést akarnák, vagyis ez akaratot jogi alakban kifejezésre juttatnák — a második, midőn e viszony nemzetközi szerződés következtében keletkezik, s így az államok jogilag kinyilvánítják, hogy jövőre ugyanazon physikai személy kormánya alatt élnek; — végre a harmadik alak, melyben jogi alapon a fejedelmi személyen kívül még bizonyos ügyek is közösek és ezeket közös organumok intézik.

Mind e három alakulat jogi szempontból egymástól lényegesen különbözik és Magyarország valamint Ausztria közötti viszonyban a történet folyamán föltalálható.

Midőn Magyarország Ferdinándot 1526-ban királylyá választá, Ausztriával egy és ugyanazon személy uralkodása alá került. De ezzel a viszony tartalma ki is volt merítve. Az államok, mint ilyenek egymással összeköttetésben nem voltak, legalább erről se a közjog, se a magánjog nem tudott semmit; *)

*) Itt a physikai személy közösségén nyugvó állandó összeköttetést elemezzük s nem azokat, melyek a két állam között esetről esetre a török háború viselése céljából keletkeztek.

mint teljesen különállók éltek, egyik a másikra nézve idegen volt.

Számos és számos törvényünk bizonyítja, hogy a magyar állam külügyei külön voltak kezelendők. Ezek intézésénél a folség magyar tanácsosaira utaltatott, sőt törvényeink azt is elrendelik, hogy a török portára, de más udvarokhoz is a császári követ mellé hasonló tekintélyű és hatalmú magyar követ küldessék, kit a magyar tanács lásson el utasítással.

A hadügyet, pénzügyet illetőleg jogilag szintén nem létezett közösség. Ez ügyekben a király és az országgyűlés határozhatott önállóan, minden idegen beavatkozás nélkül. *)

S a mint e viszony Ausztriával egyedül történeti esemény következtében keletkezett, úgy megszüntetéséhez sem kellett volna külön ezt tartalmazó jogi actus. Az összeköttetést 1687-ig ama pusztá tény fölbontotta volna, ha Magyarország fejedelmé I. Ferdinánd leszármazói közül mást választ a trónra, mint a ki Ausztriában uralkodott; 1687—1723-ig pedig, ha Magyarország trónörökösödési rendjén változtat.

Hasonló viszony volt egyébiránt Lengyelország és Szászország között két fejedelem: Frigyes Ágost (lengyeleknél II. Ágost), II. Frigyes Ágost (lengyeleknél III. Ágost) alatt. Továbbá Németország és Spanyolország között V. Károly, illetve I. Károly, Poroszország és Neuenburg között II. Frigyes alatt; Dánia és Schleswig-Holstein közt 1460—1863-ig, végre hosszú ideig Anglia és Hannover között stb. Ez utóbbi összeköttetés a két állam trónörökösödési jogának véletlen összetalálkozásával keletkezett, György braunschweig-lüneburgi herczeg személyében s megszűnt a két állam trónörökösödési szabályainak eltérése következtében.

Braunschweig-Lüneburg — később Hannover — a trónörökösödésből a nőket bizonyos esetekben kizárja, míg Anglia jogosítja. Midőn tehát IV. Vilmos gyermekek hátrahagyása nélkül halt el, Angliában idősebb testvérének, Kenti Eduárdnak leányát, Viktoriát illette a trón, Hannoverben pedig ifjabb fítestvérét, Ernő Ágostont. És e pusztá ténynyel megszűnt az összeköttetés, mely 123 évig állott fön.

De az összeköttetés alatt is a két állam teljesen függetlenül és önállóan élt. Anglia külföld volt Hannoverre és viszont:

*) Részletekre lásd Nagy: I. m.

az angol polgár idegen volt Hannoverben és viszont. A hadügy, külügy e két államban teljesen külön-külön kezeltetett. Hannover külügyeit Angliával szemben épúgy vezette, mint egyéb államoknál. Hannoverben még az udvartartás is épségben maradt és az Angliában tartózkodó fejedelem az 1714-diki *Reglement* szerint hosszú, külföldi utazáson levőnek tekintetett.

Jelenleg ilyen összeköttetés áll fenn Németalföld és Luxemburg között. A két trónon a Nassaui család örökös, de csak egy bizonyos időre, a mennyiben Luxemburg a cognatusokat kizárja, míg Németalföld a trónörökösödésre jogosítja. Az 1868. évi október 17-dikén kihirdetett és jelenleg is érvényben levő alkotmány szerint Luxemburg teljesen önálló, független és Németalföldtől teljesen különálló. Külügyeit önállólag maga kezeli és pedig Berlinben, Párisban külön követeket tartva, a többi államoknál a németalföldi követek által kezelteti ugyan, de ezeket külön megbízva és külön instruálva; valamint a király és nagyherceghez küldött idegen követek is a luxemburgi miniszteriummal külön érintkeznek. — Mind az, a mi a hadügyet illeti, csak a luxemburgi törvényekkel szabályozható (VII. fejezet, 96., 97., 98-dik §). A pénzügyek teljesen függetlenek és önállók.

Többen (például Heineccius, Jordan) az ilyen viszonyt nem is tekintik államok összeköttetésének. Jogi alapon nyugvó összeköttetésnek, vagy épen szövetkezésnek nem is tekinthető, de e viszornak mégis olyan következményei vannak, melyek az államok életére kihatnak és cselekedeteikben irányítják, megkötik.

Igaz, hogy ez összeköttetés annyira laza, miszerint előfordúlhat az eset, hogy az egyik állam háborút visel, a másik bekében marad. A dánok 1533-ban a Hanza városokkal hadakoztak és Schleswig-Holstein semleges volt. Sőt a hét éves háborúban a Poroszországgal personalunióban lévő Neuenburg nemcsak, hogy részt nem vett, hanem több neuenburgi a poroszok ellen küzdött, s midőn II. Frigyes ezért őket, mint felségsértőket akarta megbüntetni, azzal védekeztek, hogy nem saját államok, hanem az idegen Poroszország ellen harczoltak. S e védelem elfogadtatott.

De mindenek előtt az a tény, hogy a fejedelmi személy két vagy több államnak uralkodója, kihat az államok politikai életére. A történelemből eléggé ismerjük, hogy milyen befolyás-

sal volt az osztrák politika és az osztrák érdek a magyar állam életére, az angol politika Hannoverre, a dán politika Schleswig-Holsteinra. S azután meg az ilyen viszonyban lévő államok egymás ellen hadat nem viselhetnek.

A háborút ugyanis nem lehet másképp fölfogni, mint az államhatalom actióját egy bizonyos irányban, a melylyel szembe tör az ellenfél. A monarchia természetéből meg az következik, hogy az államhatalom birtokosa a fejedelem, a fővezér, a hadfelség jogát gyakorolja. S miután a personalunióban két vagy több állam főhatalma (hadfelség joga) egy kézbe tétetik le: ez államok között a háború csak úgy volna képzelhető, ha az uralkodó physikai személy a benne összetalálkozott fejedelmi személyekre tépné magát, hogy a hadseregek élére állva, azokat egymás ellen vezesse. Midőn ilyen államok között háború üt ki, egyik állam a közös fejedelmi személytől elszakadt.

E viszony azonban lényegesen más jellemet nyer, ha a két állam egyező akaratából áll fönn. Ilyenkor az összeköttetés jogi alapra helyezkedik s természete megváltozik még akkor is, ha a szerződés tartalmát ezután sem képezi más, mint a fejedelem physikai személyének közössége.

Most már ugyanis az a belmozgalom, vagy külérőszak avagy diplomatiiai agitatio, mely az egyik államot vagy terület-részét a fejedelmi közös személytől elszakítani törekedik, a másik államot is megtámadja akaratában, illetve azt akarátának vagyis a másik állam területének védelmére kényszeríti. Mária Terézia alatt a nemzet önfeláldozó eljárása nemcsak dynastia iránti ragaszkodás, hanem a sanctio pragmaticában foglalt szerződés védelme, vagyis ebből folyó kötelesség is volt.

Az ilyen összeköttetés tehát magában foglalja a közös és kölcsönös védelmet; igaz, hogy szorosan jogilag csak az említett irányban. Az a küzdelem, melynek kizárólagos célja az egyik állam partikuláris érdekeit előmozdítani, szorosan jogilag a másik államot nem érdekli. Így például, ha a continens valamely állama Angliával egy tengeren túli érdekért küzdene, ez, a vele jogi természetű unióban lévő másik államot nem érintené. De miután egy ilyen küzdelem következményei kiszámíthatatlanok, a védelem rendszerint általában tekintetik közösnek és kölcsönösnek.

E közös és kölcsönös védelemből a védelem tényezőinek állandó közössége azonban nem kell, hogy következze. A tarta-

lom megvalósítható a két állam teljes külön élete mellett is; s az államok külön nemzetközi személyisége épségben maradhat. Bár a politikai czélszerűség egyes esetekre — például hadvezérlét — bizonyára sürgetni fogja a közös organumok szervezését.

Hasonló viszony állt fönnt Magyarország és Ausztria közt a *pragmatica sanctio* után 1867-ig. Az összeköttetés tartalmát a két állam egyező akarata következtében a fejedelem közös személye képezte a nélkül, hogy a védelem tényezői legalább jogilag közösek lettek volna, bár ez állapotokhoz való közeledés mind inkább szembeötlő.

Az 1741 : 11. törvényezikk még világosan kifejezi, hogy ő felsége a magyar ügyeket úgy az országban belől, mint az országon kívül magyarok által intéztesse s azon ügyekre nézve pedig, melyeket maga intéz, magyar hű tanácsosok tanácsával eljen. De már ezt a tételt az 1797 : 17. törvényezikk úgy látszik értelmezni, hogy a külügyek intézésére magyarok is befolyással legyenek: s 1723 után törvényeink a külön magyar követségek szervezését nem sürgetik többé, habár az ide vonatkozó hatályon kívül nem helyeztettek s a rendek a külön magyar követek küldését még 1790-ben is javaslatba hozták.*) A gyakorlatban pedig a külügyek mind inkább egyesítve intéztetnek.

A hadügy sem nyilvánított közösnek, daczára annak, hogy az 1715 : 8. törvényezikk értelmében kiállított magyar állandó katonaság Ausztria állandó katonaságával együtt közös hadsereggé szerveztetett s közös vezénylet alatt védelmezte a két államot. De a magyar állam szabadon határozott az újonczok számát, állításának föltételeit, módját, a szolgálati idő tartamát, a védelem másik tényezőjének, a nemesi fölkelésnek egybehívását illetőleg. A pénzügyekre vonatkozólag jogilag szintén nem létezett közösség; igaz, hogy a gyakorlati élet sokszor eltért a jogi szabályoktól. Törvényeink ez időben is biztosítják a magyar pénzügyek függetlenségét, a magyar kamara önállóságát és a külön beleegyezése nélkül fölvett államadósságokat a magyar állam magára kötelezőknek nem tekintette.

Körülbelől hasonló viszony áll fönnt jelenleg Svédország és Norvégia között. Bizonyos esetekre ismer ugyan már közös ügyeket és organumokat s így szorosan jogilag a következő ka-

*) Grünwald : *A régi Magyarország.*

tegoriába illik, de rendes élete inkább hasonlít Magyarország és Ausztria között régente fönnállotthoz, mint ahhoz, a mely 1867 óta keletkezett.

Midőn 1814-ben Svédország királya Norvégia királyává választatott, a két parlament által elfogadott és a király által szentesített szabályok (1815 július 31-dikéről és augusztus 6-dikáról) világosan kifejezik, hogy Norvégia jövőre is szabad, oszthatatlan, önálló, független állam marad és Svédországhoz csak is az uralkodó közös személye fűzi. A hadügy — hadsereg — teljesen külön áll, sőt a külügyekre sincs a közösség elve kimondva. A külügyek intézése a felség jogát képezi mind a két államban. A királynak tehát, mint két állam fejedelmének van joga háborút üzeni, békét kötni, nemzetközi szerződéseket kötni vagy fölbontani, követeket küldeni vagy fogadni. A külügyminiszterium sem közös, hanem a svéd külügyminiszterium Norvégia által külön van megbízva a norvég külügyek intézésére. De már a király által küldött követek közöseknek tekinthetők, bár ide vonatkozólag a positiv jog csak homályosan intézkedik, valamint idegen államok is csak egy követtel képviseltetik magokat a királynál, illetve a két államnál. Tényleg közös még a consuli képviseltetés is, de nem annyira positiv jog, mint inkább szokás alapján. S akár hányszor előfordult, hogy az államok külön-külön kötöttek gazdasági szerződéseket külfölddel.

De a király kiskorúsága, valamint a dynastia kihalása esetében az interregnum ideje alatt, miután az unió örök időkre kötött, a két állam közös eljárásra és közös kormányzásra egyesül.

Ez alakulatoktól ismét különböző természettel bír az az összeköttetés, a melyben a fejedelem közös physikai személyén kívül még bizonyos ügyek és ezeket intéző organumok jogilag közöseknek nyilváníttatnak. Ilyen különösen Magyarország viszonya Ausztriához 1867 óta. Az államok souverainitása úgy jogilag, mint tényleg épségben marad; nem az államok a szövetkezésnek, hanem fordítva, ennek tartalma van alárendelve az államok akaratának. De a nemzetközi életben a két állam, mintha egy állami személy volna, szerepel és a szövetkezés szükségképen bensőbbé vált, miután már az államéletnek bizonyos köreire is kiterjed. A közös ügyekre az államok úgy tűnnek föl, mintha egy államot — szövetséges államot alkotnának.

*

*

*

A mondottak után könnyebben ítélnünk a personal és realunió kategorizálásáért folytatott küzdelem fölött, a minnek rövid érintése a mai nap uralkodó fölfogásra is magyarázó lesz.

A felség közös physikai személyén nyugvó összeköttetések jogi természetének való megismerését kezdetben az absolutismus akadályozta. Absolut államokban az ilyen összeköttetés fönt ismertetett alakulatai alig észrevehetők; vagy legalább a fejedelem által minden pillanatban megváltoztathatók. Sőt a fejedelmet mi sem gátolja, hogy úgy ne járjon el, mintha az egyesülés nem az ő személyében, hanem az államok között jött volna létre.

Azért a régi meghatározásoknál, elősegítve az amúgy is divatos jogtörténeti módszer által, inkább a múltra vannak figyelemmel és egy főkategoriába soroznak olyan összeköttetéseket, melyek az élő jogot tekintve, egymással homlokegyenest ellenkeznek.

Az ókori írók — Aristoteles, Polybius némely ide vonatkozó megegyezéseit nem tekintve, tudtommal Hugo Grotius az első, ki az államok egyesüléseit, szövetezéseit osztályozni kísérti meg a szerint, a mint ugyanazon uralkodó alatt élnek, vagy egymással szövetséget kötnek (*De jure B. a. P.*). Látni való, hogy egészen külsőlegesből indul ki.

Utána Puffendorf tárgyalja a kérdést és mondhatni, ő dolgozta föl először komoly tudományos alapon (*Dissertatio de systematibus civitatum*). Főkategoriának az államok egyesülését veszi olyan értelemben, hogy az államok továbbra is megmaradnak külön-külön a főhatalom — imperium — birtokában. Azután két alosztályt állít föl, a mint az összeköttetés ugyanazon physikai személynek több államban való uralkodása (*de systematibus, quæ oriuntur propter communem regem*) vagy nemzetközi szerződések által keletkezik (*de systematibus, quæ oriuntur foedere perpetuo*). — Körülbelül így osztályoz Hertius is (*Elementae etc.* 1707.).

Eltérőleg kategorizál már Heineccius (*Elementae iuris Naturae et Gentium*) és a fogalom tovább fejlődését előmozdítja. Ő már tesz megkülönböztetést, habár nem is kielégítő az ugyanazon személy uralkodása alatt élő államok viszonyának jogi tartalmát illetőleg, ha az összeköttetés pusztán történeti tényen vagy az államok akaratából keletkezik s a közös személyen kívül még egyéb ügyekre is kiterjed. Az előbbit nem is

tekinti államok közti összeköttetésnek s már ő figyelmeztet, hogy ebben nem a fejedelem, mint ilyen, hanem csak a physikai személy közös; az utóbbit pedig egyszerűen az államok szövetségének nagy kategóriájába sorozza.

Pütternél találkozunk a mai nap használt műszókkal. Latin nyelven írt művében (*Inst. iuris publici*. 1770.) a «personalis unió»-t és a «realis unió»-t különbözteti meg s ezt német nyelven (*Hist. polit. Handbuch. — Beiträge*), mint «persönliche Vereinigung» és «Realverbindung» adja vissza. A fogalmak fejlesztéséhez nem járult új eszmékkel, de latin kifejezései csakhamar általánosan használtatnak.

Personalis uniónak azokat az összeköttetéseket nevezi, melyekben az államok közös fejedelmek alatt élnek, a mellett, hogy függetlenségeket teljesen megőrizték; reális uniónak pedig azokat, melyekben az államok egygyé olvadnak. S e kategóriában a fő jellemvonást nem is annyira az uralkodói személy közösségében keresi, hanem inkább abban, hogy a volt külön államok az állami életre állandó összeköttetésben vannak.

Pütter nagy tekintélye következtében e tanok igen elterjedtek. Követik Wieland (*Dissertatio*, 1777.), Schnaubert (*Anfangsgründe*, 1787.), Schlözer (*Staatsgelehrtheit*, 1793.), Martens (*Völkerrecht*, 1796.), Häberlin (*Handbuch*, 1797.), Gönner (*Teutsches Staatsrecht*, 1804.) és mások. Alapgondolata kihat a nemzetközi jog irodalmára, mely tételünkkel sokat foglalkozik, de a nélkül, hogy azt behatóbb vizsgálódás alá venné. Sőt még ma is vannak hívei e tannak, bár tarthatatlanságát a későbbi fejlődés eléggé bebizonyította.

A XIX. század sok változást hoz létre az egyesült és összetett államok életében. A német birodalom elemeire oszlik, ezek ismét szövetkeznek és egyes szövetségek magokra alkalmazzák a personal- vagy realunió kifejezését. Svédország Norvégiával örök időre egyesül. Hollandia Belgiummal, Lengyelország Oroszországgal kerül közös fejedelmi személy alá. Ausztria császárság lesz, a nélkül, hogy Magyarországot bekebelezné. A frankfurti nemzetgyűlés kimondja, hogy a német Bundban lévő államok csak tiszta personalunió viszonyában lehetnek más, nem-német államokkal.

Mind inkább mutatkozott tehát annak szüksége, hogy az összeköttetés tényleges tartalmát vegyék elemzés alá, hogy a jogi fogalmakat ebből kiindulva állapítsák meg.

Az úttörő munkát a híres közjogtanár, Klüber, végzi (*Oeffentliches Recht*, 1817. — *Droit des gens*, 1819., németül 1821.) s megközelíti a mai nap uralkodó fölfogást. Az államok szövetezéseit, egyesüléseit ő is két fő kategoriára osztja a mint az uralkodó közös személye (*unio civitatum sub eodem imperante*) vagy egyéb társulás által (*unio civitatum iure societatis, systema civitatum foederatarum*) keletkeznek. De már szerinte az *unio sub eodem imperante* főkatégória két alkategóriával bír, a mint az összeköttetés kizárólag csak az uralkodó közös személyére szorítkozik (*unio personalis*), vagy a mint egyéb ügyek és intézmények is közösek (*unio realis*).

Ez utóbbi alkategóriát azonban még nem tudja tisztázni. Ide sorolja ugyan azokat az összeköttetéseket, melyekben a közös uralkodói személy közösen intézendő ügyek, közös organumok daczára az államok souverainitása megmaradt és egyenlő jogállással bírnak (*unio realis aequali iure*). De ide sorolja azokat az összeköttetéseket is, melyekben egyik állam a másik hatalma alá kerül (*unio realis inæquali iure*); valamint azokat is, melyekben egyik állam a másikat bekebelezi, melyekben az államok egygyé olvadnak (*unio realis incorporativa*).

Klübernek tehát meg van az az érdeme, hogy észreveszi a nagy jogi különbséget, mely a közös uralkodói személy alatt élő, de souverainitásukat teljesen megtartott államok egymáshoz való viszonyában mutatkozhatnak; továbbá ő használja először a realunió elnevezését a souverain államok összeköttetésének jelölésére is. De terminológiáját ingadozóvá teszi az által, hogy a realunió kategoriájába a souverain államok összeköttetései mellé állítja a teljesen egységes államokat, és azokat az egyesüléseket, melyek legalább az egyik félre új államot alkotnak.

Mindez azonban csak később tűnt ki és Klüber meghatározásai egy időre irányadókká válnak. Sokat küzdenek ugyan a bennök rejlő viszásssággal, de azt Zachariäig elhárítani nem képesek.

Némi haladásra Jordánnak tételei mutatnak (*Versuche*, 1828. — *Lehrb. d. allg. und deutsch. Staatsrechtes*, 1831.). A personaluniót, mint a fejedelmi személyben véletlenül egyesült államokat nem tartja jogi értelemben szövetezésnek; realunió alatt pedig az államok fundamentalis egyesüléseit érti. De ez utóbbit bővebben nem magyarázza meg és ide sorolja a teljes egyesüléseket is.

Rotteck (*Lehrb. d. Vernunftrechtes, — Vom Staatenstaat*) szinte tesz egy lépést előre. Szerinte realunió ott keletkezik, hol a közös uralkodói személy alatt élő államok közt a viszony jogi alappal bír; csakhogy ő is ide sorolja még a különböző államokból alakult egységes államot.

A nemzetközi jog körül érdemeket szerzett Heffter (*Die europ. Völkerrechte*) eltérő meghatározásokat tesz ugyan, de a nélkül, hogy ez által a tudománynak is szolgálatot tenne. Personalunió alatt a főhatalom véletlen összetalálkozását érti ugyanazon uralkodói személyben, realunió alatt pedig az államoknak részben vagy teljesen történt egyesülését az állami életre; s e körön belül számos osztályt állít föl.

Végre a 40-es években H. A. Zachariä*) vállakozik a tisztító munkára egy napi kérdéssé vált tényleges viszony fejtegetésénél (*Zur Schleswig-Holsteinischen Frage*, 1847.). Elfogadja Klüber álláspontját, hogy az egy és ugyanazon physikai személy fejedelmi kormánya alatt élő, souverainitásukat megtartott államok összeköttetése e viszony sajátlagos természete következtében egy külön főkategoriát, az államok unióját képezi, a melyben, mint két alkategória van a personal- és realunió.

Csakhogy szerinte a personalunió akkor keletkezik, ha az államok közti összeköttetés kizárólag az uralkodó személyes jogaira (auf persönlichen Rechten) nyugszik, míg a realunió független és önállóságukat megőrzött államoknak alaptörvényileg kimondott egyesülése, egy és ugyanazon uralkodói személyben. Ettől a realuniótól természetére mindenben különbözik s azért ennek kategóriájába, vagy melléje mint alkategória nem is sorozható az az összeköttetés, a mit eddig realunióknak neveztek, a melyben az államok külön souverainitásukat föladják, vagyis egygyé válnak. Ez utóbbi alakulatoknak, ha a tényleges jogból indulunk ki, egészen más kategóriában van helye, akár mint egységes, akár mint összetett államnak és így a realunió régi kategóriája üresen maradván, azt Zachariä a múltban (Klüberig) a personalunió körében volt egyik alakulat számára foglalja le, hogy így specialis jellegét, természetét kiemelje. E nézetek a közjog tudományában mind inkább tért foglalnak

*) Megkülönböztetendő K. S. Zachariától, a ki szintén szól az uniókról (*Vierzig Bücher vom Staate*), de e fejtegetései sem bírnak jelentőséggel.

és lassanként uralkodóvá lesznek. A későbbi fejlődés a részletekben sokat csiszolt ugyan, de az alapot csak megerősítette. Csekély különbséggel elfogadják Held (*System d. Verfassungsrechtes*, 1856.), Schulze (*Einleitung in d. d. Staatsrecht*, 1867.), Pözl (*D. Staatswörterbuch, Union*, 1867.), Holtzendorff (több művében), Rönne (*Staatsrecht d. preuss. Monarchie*, 1856). Sőt Zöpfl művének első kiadásában (*Grundsätze d. gemeinen deutschen Staatsrechts*, 1841.) még a realunió fogalma alá sorozza az államoknak, mint ilyeneknek összeolvadását, a második kiadásban pedig (1863) már Zachariát követi, és a mit eddig realunióknak nevezett, most egységes államnak (incorporationnak) mondja.

De e meghatározások helyességének egész bebizonyodása csak az újabb időben éretett el. Eddig ugyan is a personal- és realunió kérdése vagy magában fejtegettetett, vagy ha más természetű összeköttetésekhez viszonyítva is, a törekvés nem oda irányult, hogy az államok szövetségei, egyesülései, összetételei a történet és a jogélet által nyújtott összes anyagon átdolgoztassanak s hogy e nagy egészben egyéb kategoriák mellett jelöljék ki a personal- és realunió jogosult helye és tartalma.

Ilyen irányú munkára, a fentebb említetteken kívül, ma különösen két esemény képez indító okot. Az éjszакnémet szövetség, illetve a német birodalom alakulása s azután Magyarország és Ausztria közötti viszony változása az új kiegyezés következtében. A német és osztrák közjogi írók, segítve a már fejlődött közjogi tudomány által, újra szigorú bonczolás alá veszik mindazt, a mi ide vonatkozhatik: a souverain és nem-souverain állam, a törvény és nemzetközi szerződés, a részállam (tagállam) és tartomány, az államok szövetsége és szövetséges állam, a personal- és realunió fogalmát, tartalmát, jogi természetét és most lesz szembeötlő Zachariá álláspontjának helyessége a részletekben történt némi változtatással.

Juraschek, akkor a közjog tanára a gráci z egyetemen, felöeli az uniók tanára vonatkozó egész irodalmat (*Personal- und Realunion*, 1878). Bemutatja a personal- és realunió tartalmú összeköttetéseket és ezzel bizonyítja a régi fölfogás tarthatatlanságát. Lépésről lépésre kíséri a fejlődést és maga is meghatározza a fogalmakat. Teszi pedig mindezt azért, hogy az osztrák-magyar összeköttetést megmagyarázza.

Zachariá fölfogásától alig tér el, csakis a realunió fogal-

mán gondol némileg tágíthatni. A két Mecklenburgnak egymáshoz való viszonya — külön fejedelmek alatt élnek, de közös rendi gyűléseik vannak — arra vezette, hogy a realunió kategóriájába vegye általában két vagy több souverain államoknak alaptörvényen nyugvó olyan összeköttetéseit, melyek bizonyos közös ügyeknek közös organumok által való elintézését tartalmazzák; a mi létrejöhet a fejedelmi személy közössége mellett, de a nélkül is. — Ez újítása azonban tévedése lett.

Juraschek figyelmen kívül hagyta, hogy a két Mecklenburg viszonya a középkorból reánk maradt ódontság, hogy közös rendi gyűléseik nem tekinthetők közös parlamenteknek, hanem corporatiók gyűlései még s így modern állami összeköttetések magyarázására nem igen alkalmasak. De meg ha két külön fejedelem alatt élő souverain állam valamely közös cél szempontjából, közös organum által intézendő közös ügyre szövetkezik, ez által államok szövetsége jön létre, vagyis ettől meg nem különböztethető alakulat; s hogy a realunió épen az által különbözik az államok szövetségétől, miszerint benne egy és ugyanaz a fejedelmi személy. Ez ad neki különös jelleget és teszi külön kategóriává.

Még nagyobb jelentőségű tételünkre a bécsi egyetem közjog tanárának, Jellineknek műve (*Die Staatenverbindungen*, 1882.), melyben az államok összeköttetéseit, szövetkezéseit, egyesüléseit egészben karolja föl s így osztályoz. És pedig annyi jogi éllel, oly széles tanulmányok alapján, hogy műve méltán találkozott elismeréssel az európai irodalomban. Ő is Zachariä álláspontját fogadja el; a personalunióra teljesen, a realunióra némi tisztázással.

Mindenek előtt kifejti, hogy az a fölfogás, mely a realuniót két vagy több souverain állam fejedelmi személyének, egyes ügyeknek, ezeket intéző organumoknak alaptörvényen nyugvó közösségében keresi, annyiban téves, a mennyiben souverain államok összeköttetése sohasem pihenhet egyedül törvényen, még ha azt elnevezzük alaptörvénynek is. A törvény ugyanis az államnak nyilvánított akarata, alattvalóit, organumait és saját magát kötelezőleg. De idegenekre, az állam hatalmi körén kívül esőkre a törvény csak egyoldalú akarat, a nélkül, hogy azokat megköthetné. Idegen souverain államot a törvény csak úgy kötelezhet, ha az illető állam hozzá járult, vagyis annak tartalmára megegyezett. Így a souverain államok

közti viszony szerződésen alapuló lesz, melyet ugyan törvénybe foglalhatni, és jogi természete szerint, nem is a belső államjog, hanem a nemzetközi jog körébe tartozó.*) Az, hogy ha a szerződés kötésénél a szokásos formáktól eltérnek, mitsem változtat, miután a nemzetközi jognak egy elismert tétele, hogy a szerződések érvénye nem a külsőségektől, hanem a souverain államok kölcsönös beleegyezésétől függ. Így lesz azután a realunió souverain államoknak nemzetközi szerződésen nyugvó egyesülése, esetleg csak a közös fejedelem személyében.

Brie, a közjog tanára a boroszlói egyetemen, szintén az államok egyesüléseit, szövetezéseit, szövetségeit általában veszi tárgyalás alá (*Theorie der Staatenverbindungen* 1886.). Az uniók tanát azonban már megállapodottnak tekinti, nagybánegészen Zachariä és Jellinek magyarázatai értelmében.

Ugyan e véleményben van Meyer, titkos tanácsos és a közjog tanára a göttingai egyetemen, az összetett és egyesült államokkal terjedelmesebben foglalkozó szép művében (*Einleitung in d. Staatsrecht*. II. kiadás, 1887.).

A personalunió szerinte jelzi azt a viszonyt, a melyben a fejedelem személye véletlen, történeti tény következtében közös, míg a realunióban a fejedelmi személy közössége jogi alakban kifejezésre jut s ebből rendszeren egyes ügyeknek, institutióknak közössége is következik.

Kirchenheim, a közjog tanára a heidelbergi egyetemen, az uniók tanát szintén megállapodottnak tekinti legújabban megjelent művében (*Staatsrecht*, 1887.). Szerinte realunió lesz a personalunióból, ha ez — a két állam megegyezése következtében — állandó jogi alapra helyezkedik.

* * *

A fentebbiekre támaszkodva már most, hogy a personal- és realuniónak, mint közjogi kategoriának helyét és tartalmát kimutathassuk, az államok egyesüléseit, szövetségeit, összetételeit, szövetezéseit két főrészsre oszthatnók.

Az államok először is szövetségbe, összeköttetésbe léphetnek úgy, hogy ez által egy új állam keletkezik, vagy mindenik félre vagy a bekebelezésnél legalább az egyikre. Ilyen esetben

*) Megelőzőleg csak Held érinté ezt röviden. (*System.*)

az államok lemondanak souverainitásukról, illetve azt az új alakulatban találják meg. — Ha azonban a szövetekezés azt eredményezi, hogy két vagy több, a múltban különállással bírt, állam teljesen egygyé olvad, vagy legalább az állami életet jellemző dolgokban, akkor ez nem tekinthető többé a tényleges jog szempontjából államok összeköttetésének. Erdély Magyarországgal, Anglia Walessel stb., ha a közönséges életben unióban lévő államoknak mondatnak is, a pozitív jog alapján másnak, mint egységes államnak nem nevezhetők.

Hogy a szövetekezés e körbe sorozható kategóriát képezzen, szükséges, miszerint a szövetekező felek bizonyos mértékben megtartsák állami életüket, különállásukat, a mellett, hogy souverainitásukat a szövetség előnyére föladták. Nem bírnak teljes függetlenséggel, önállósággal, mert a szövetségnek, most már a souverain állami személynek alárendelve, de létökben az államot képező több momentum megmarad. S azért bár eredeti értelemben nem államok — nem souverain államok — sajátos helyzetök kifejezésére tagállamoknak, részállamoknak, mellékállamoknak stb. neveztetnek és összeköttetések a tényleges jog szerint is államokat kebelében bírónak tekintetik. Példa erre a jelenlegi német birodalom.

E jellemmel bíró összeköttetéseket a szövetséges állam*) kategóriájába sorozzuk, kiemelendő azt, hogy a valódi állam, a souverain, a szövetségnél van. S a mint az ilyen összeköttetések egymástól némileg elternek, elnevezzük: szoros értelemben vett szövetséges államnak, összetett államnak, államokból alakult államnak (Staatenstaat) stb. Ez az egész nagy osztály államjogi viszonyokat tartalmaz s a belső államjog szabályain pihen.

De a souverain államok másodszor összeköttetésbe, szövetekezésbe léphetnek, sőt egyesülhetnek úgy is, hogy a felek tiszta államiságukat nem adják föl. Továbbra is megmaradnak önálló, független vagyis souverain államoknak s nem ők a szövetségnek, hanem ez van alárendelve akaratuknak. A szövetekezés nem hoz létre új állami személyt, hanem a souverain államoknak társasági viszonyát, s ha mégis, mint egység, személy szerepel, az csak collectiv egység, collectiv személy. S miután e

*) E főkategoriák jelölésénél nincs teljes egyetértés. Nevezik összetett államnak, államokból alakult államnak is.

souverain államok csak is nemzetközi összeköttetésben lehetnek : ez a viszony nem államjogi, hanem nemzetközi lesz. Az ilyen összeköttetéseket ismét a jellem kidomborítására, elnevezhetjük államok szövetségének, hogy tudniillik az állam a szövetkező feleknél van.

Kebelében szintén több alkategóriával találkozunk, a mint az épen ismertetett jellem fővonásait bírják, de a részletekben egymástól eltérnek. Egy ilyen külön kategória, a midőn az összeköttetés első sorban az által jön létre, hogy két vagy több államban a főhatalmat ugyanazon physikai személy gyakorolja. Meg van a közös jellemvonás: a felek továbbra is souverain államok maradnak, de az által lényegesen különbözik az államok egyéb összeköttetéseitől, szövetkezéseitől, hogy benne közös a fejedelem physikai személye, a mi e viszonynak a főntebb ismert sajátos jelleget adja.*)

S miután ez összeköttetésnek ismét több alfaja van, ezek megjelölésére használják a personal- és realunió kifejezéseit a szerint, a mint a physikai személy közössége pusztá történeti tény következtében keletkezik, vagy az államok kinyilvánított, egyező akaratából, avagy a közös physikai személy mellett még bizonyos közös ügyek és ezek intézésére közös organumok léteznek.

A mint az összeköttetés tartalma ezen túl megy s az államok úgy egyesülnek, hogy egy új államot alkotnak, a laicus előtt is szembeötlő, hogy ez által az összeköttetés jogi természete

*) Jellinek (I. m.): «Die Realunion ist nur ein Specialfall des Staatenbundes. Sie ist in jene Form des Staatenbundes, welche entsteht, wenn zwei oder mehrere gegen einander selbstständige Staaten sich zu gemeinsamen Schutz derart rechtlich vereinigen, dass ein und dieselbe physische Persönlichkeit zur Trägerschaft ihrer Staatsgewalten berufen erscheint» . . . — Brie (I. m.): «Die Realunion nach ihrem Grundprincip gehört zur Klasse der Staatsgesellschaften und eben damit zu den völkerrechtlichen Specialverbindungen im weiteren Sinne. Allerdings in den politischen Verhältnissen zu dritten Staaten pflegen die unierten Staaten als eine Einheit zu erscheinen. Diese Einheit ist aber nicht diejenige einer juristischen Person und sie stellt sich, wie insbesondere die typischen Realunionen der Gegenwart zeigen, auch nicht einmal äusserlich als solche dar» (ausztriai császár stb. és Magyarország apostoli királya) «vielmehr liegt eine blosse Kollektiveinheit vor, also eine Einheit, welche durchaus zusammenfällt mit der Summe ihrer Theile.»

annyira megváltozik, miszerint nem lehet a personalunió mellett alkategória s helyét csak is más — az előbb említett — közjogi kategóriában találhatja meg. Az ilyen viszony nem lesz többé nemzetközi, hanem államjogi; új souverain állami személy keletkezik, melynek a szövethozó államok alárendelvék; a fejedelemlennek nem physikai személye lesz közös, hanem egy és ugyanaz lesz a fejedeleml, mint ilyen, vagyis az alakult új souverain államnak lesz egységes fejedeleml.

A personal- és realunió fogalmának e meghatározása annyira elterjedt, hogy nem tudunk újabb közjogi írótl, ki ezt ismerve, vele ellentétbe helyezkednék.*) De előfordúl, hogy régebben megjelent művek új és új kiadást érnek és még mindig a ma már túlhaladott fölfogást közvetítik. Így a nemzetközi jog irodalmából az említetteken kívül Wheaton (*Elements of international Law*. I. kiadás, 1836, francia kiadás 1852), Philimore (*Commentaries*, 1854), Calvo (*Le droit international*, I. k. 1858) stb. művei; továbbá különösen Bluntschli munkái (*Lehre v. modernen Staat, Völkerrecht*. Első kiadást 30—40 év előtt érték), melyek jelentékenyen járultak nálunk a régi tan föntartásához.

Bluntschli personalunió alatt még mindig különböztetés nélkül a közös fejedelmi személy alatt élő souverain államokat érti, realunió alatt pedig azokat, melyekben a fejedelmi személyen kívül közös még a legfőbb államvezénylet, a törvényhozás, a kormányzás, vagyis az államok egygyé olvadtak. Ez állásponton valószínűleg a souverainitásról alkotott nézete tartotta meg, mely szerint a souverainitás lehet teljes és korlátolt, egész vagy fél.

Mind a kettőért magok a német írók teszik meg a legerősebb szemrehányásokat; különösen az uniók tanára vonatkozólag hangsúlyozzák, hogy ha Bluntschli követőkre talál, a kérdés oda esik vissza, a honnan kiindúlt. S hogy e meghatározások mit érnek, az legjobban kitűnik, midőn Bluntschli terminolo-

*) Tételünkkel ellenkezőnek Gareis, gieseni tanár nézetét nem tekinthetjük. A realuniótl ő is jogalapra helyezkedett personaluniónak mondja. Csakhogy a souverainitásról és az államról alkotott sajátos tana következtében, az uniónál is lát souverain állami életet, de a nélkül, hogy ez a részek önállóságát, függetlenségét megtámadná. Fölfogása a német irodalomban elismeréssel nem találkozott.

giáját tényleges alakulatokra akarja alkalmazni. Magyarország és Ausztria, Svédország és Norvégia közti viszony szerinte personalunió, mely azonban realuniónak is nevezhető. Kit elégítene ki mai nap már ilyen megkülönböztetés?

De a mondottakból az is következik, hogy az uralkodó terminologia szerint Magyarország és Ausztria közti viszony — épen azon az alapon, a mint azt országgyűlésünk fölfogta — csak a realunió kategóriájába illik. El is ismerik ezt külföldön mindazok, kik némileg tisztában vannak az összeköttetés tartalmával. Így Holzendorff (I. m.), Schulze (*Lehrbuch d. d. Staatsrechtes*), Juraschek (I. m.), Jellinek (I. m.), Brie (I. m.), Meyer (I. m.), Bulmerincq (*Macquardsen Handbuch*), Gareis (u. o.) stb. stb.

Mindezek és mások realuniónak nevezik, még pedig leginkább a *pragmatica sanctio* óta, miután ez időtől nyugszik az összeköttetés realis, illetve jogi alapon. Csak e sorok írója kísértett meg némi eltérést, nem ugyan a lényegben, hanem a beosztásnál (I. m.).

Hogy a souverain államoknak a felség physikai személyén nyugvó és elől már ismertetett háromféle összeköttetését külön-külön műszóval láthassuk el: történeti personaluniónak neveztük, ha a fejedelem physikai személye pusztán történeti események következtében közös; jogi (jogi természetű) personaluniónak, ha e tartalom jogi alapon nyugszik; realuniónak végre ha két vagy több állam egyező akaratából a fejedelmi személyen kívül, még bizonyos ügyek és ezek elintézésére még bizonyos organumok is közösek, azaz a monarchiát 1867 óta.

Tettük pedig e megkülönböztetést nem azért, mintha a történeti és jogi természetű personaluniók közt létező nagy különbséget nem eléggé látnók, hanem mert az általunk realuniónak nevezett viszonyt is különbözönek találjuk attól, melyben csak a felség physikai személye közös.

De sokak előtt majdnem hihetetlen homály burkolja hazánknak Ausztriához való viszonyát. Rendszerint bensőbbnek gondolják, mint a milyen tényleg; úgy, hogy a két állam egy állammá egyesült. De ezek sem jelölik ma már e bensőbbnek elnézett viszonyt a realunió kifejezésével, hanem használnak olyan műszót, a mely ma alkalmas az állami életre történt egyesülést kifejezni. Így, hogy csak néhányat említsünk föl: Dantscher szövetséges államnak tartja (*Der monarchische*

Bundesstaat Oest.-Ung.) valamint Schäftle is (*Bau und Leben des socialen Körpers*), Biedermann államokból alakult államnak (*Die rechtliche Natur d. oest-ung. Monarchie*), Horn egyesült államnak (*Eine Reichspartei*), Ulbrich realunióból kifejlődött összállamnak (*Gesamtstaat*) 1867 óta (*Oest. Staatsrecht.*)

* * *

A kérdést eddig külföldi irodalom alapján tárgyaltuk, miután a magyar irodalomban nem ismerünk jogi művet, mely a personal- és realunió fogalmát tudományosan megállapítani célozná. Sajátságos, hogy eme, eddig nagyvonalon is ingatag fogalmakkal úgy dolgoztunk, mintha azok örökre változhatatlanok lennének. A legtöbb író, midőn e terminológiát használja, meg sem említi, hogy mit ért alatta, a fejtegetésekből kell a tartalmat levonni.

A personal- és realunió szoros meghatározását először is Virozsilnál találtuk meg (*Das Staatsrecht Ung.* II. kötet). Ő egészen a régi iskola híve és így egészen osztozik annak tévedéseiben is. Personalunió alatt érti azokat az összeköttetéseket, melyekben az államok souverainek maradnak a fejedelmi személy közössége mellett; 'a realuniót pedig csak mint bekebelező uniót képes fölfogni. Szerinte realunió akkor keletkezik, ha «közös» vagyis egy «az alkotmány, törvényhozás, a kormányzás és az igazgatás». De éppen az ilyen meghatározások árulják el a régi közjogi tudomány megbízhatatlan voltát. Ha az említett tényezők: alkotmány, törvényhozás, kormányzás, igazgatás egységes, mikép lehet még államok közötti viszonyról vagyis két államról beszélni? A mit tehát Virozsil realunióval jelez, annak meg van a maga természetes helye az egységes állam kategóriájában; a mit pedig a personalunió kategóriájába akar szorítani (például Magyarország és Ausztria közti viszonyt úgy a mohácsi vész, mint 1867 után), azok egymástól lényegesen különböző összeköttetések.

De daczára ennek, a Virozsil által kifejezett nézet napjainkig elfogadottnak tekinthető nálunk. Az 1861-diki fölírat tiltakozik a realunió ellen s a régi álláspontból kiindulva Anglia, Skócia, Irland egymáshoz viszonyát mondja realuniónak. Ez

Deák fölfogása is*) és valószínűleg így került az 1861-diki fölírathoz. Bővebben magyarázza, indokolja Lustkandellel szemben (*Adalék a magyar közjoghoz*), a midőn azonban a terminologia ilyen használatára provokálva volt, miután Lustkandel a két állam jogi egybeolvadását vitatta és ezt nevezte el realunióknak. (*Das ung.-öst. Staatsrecht*, 1863.)

Az 1865—67-diki országgyűlés által a közös viszonyok jogmegállapítására kiküldött bizottság tárgyalásainál is többször képezte a personal- és realunió kérdése a vita tárgyát; de haladás csak elvétve mutatkozik. Glyczy szerint personalunió az, midőn csak a felség személye közös, realunió pedig több országoknak olyan célú egyesüléséből áll, hogy bizonyos vagy minden államügyek közösen intéztetnek. Kerkápoly erre megjegyzi, hogy a mit eddig personalunióknak tartottak, az többet tartalmaz, mint rendesen hiszik (*Publicistikai dolgozatok*).

Korbuly nem határozza meg a realuniót, de munkájából az tűnik ki, hogy e viszonyt ő is különböző államok egybeolvadásában keresi (*Magyarország Közjoga*), Kiss egészen Bluntschli tanainak befolyása alatt áll és e szerint különböztet (*Nemzetközi jog*).

Tudtunkkal az első közjogi író, ki elég bátor a közjog mai fejlődésének álláspontjára helyezkedni, nálunk Schwarcz Gyula volt. A realunió kifejezését Ausztriához való viszonyunk jelölésére először is egyik könyve címének használja (*Magyarország helyzete a realunióban*, 1870.), de a nélkül, hogy bővebben foglalkoznék vele, mígnem egy másik kis munkájában (*Egyetemes alkotmányisme*, 1880.) több közjogi fogalom magyarázása mellett a personal- és realuniót is szabatosan határozza meg. — Apáthy legújabb művében (*Nemzetközi jog*. II. kiadás. 1888.) szinte a realunió felé látszik hajolni.

E tan azonban hódítani nem tudott. Legalább a lefolyt országgyűlési vita alkalmával a parlament majdnem törvényerőre emelte azt a tételt, hogy Magyarország Ausztriához a personalunió viszonyában áll.

Pedig a főtebbiek után csak két út áll előttünk. Vagy bebizonyítani, hogy a régi, Pütter-féle meghatározás volt a helyes és reá bírni a világot, hogy térjen vissza hozzá; vagy mi

*) Lásd Lustkandel: *Abhandlungen aus dem österreichischen Staatsrecht*. 1866.

fogadjuk el az új tanokat, mert a régieknek helytelenségéről meggyőződünk. S a realunió gyűlölt kifejezésének használatánál vigasztaljon meg bennünket mai tartalma s az a tudat, hogy kárunkra csak akkor válik, ha nem élünk vele.

Ha ugyanis azt jelentjük ki, hogy hazánk és Ausztria között nincsen realunió, ezzel az elfogadott és uralkodó terminologia szerint azt mondjuk: nincsen olyan összeköttetés, mely első sorban is a fejedelem physikai személyének közösségén, ez meg nemzetközi szerződésen nyugodnék; nincsen olyan összeköttetés, melyben az államok souverainitásukat megtartva, egymással csak is társasági viszonyban vannak; nincsen olyan összeköttetés, mely egész tartalmában a két állam souverain akaratának van alárendelve.

S miután personalunió, a mai értelemben, kézzelfoghatólag szintén nincs: a realuniónak tagadása könnyen alkotmányunkat valóban sértő fölfogásokhoz vezethet, a milyenek, mint épen láttuk, már is nagy számmal burjánoznak. *)

NAGY ERNŐ.

*) Szívesen közöltük tisztelt dolgozótársunk alapos fejtegetéseit, bár részünkről a tudományos nomenclaturának nem tulajdonítunk oly nagy fontosságot. A kifejezések körül való viták rendszerint akkor szoktak nagyobb arányokat ölteni, mikor alkalmazásokkal valamely gyakorlati iránynak törekeshnek az írók kedvezni; mint a mikor például a realunió kifejezéssel Lustkandl az osztrák érdek tanát igyekezett közjogunkba becsempészni vagy a personaluniót Magyarország állami önállóságának jelölésére használták. Ezért a nomenclaturának nemcsak tudományos, hanem történeti, hagyományos jelentősége is van és szerepet játszik a politikai életben is, miről a kifejezések használatánál megfelelkezni szintén nem szabad, bár nem árt időről időre a szókbán rejlő fogalmakat elemezni és tisztázni. Egyébiránt a mi a főnforgó personal- és realunió elnevezéseket illeti, azt hisszük, a tudományban azokat bátran mellőzni is lehet, különösen a realunió oly tág kifejezés, hogy a szövetségek s államkapcsolatok számos, egymástól okvetetlen megkülönböztetendő faja fér alája. Talán nem szükséges mindenben épen a német scholastikus fölosztásokat követni, s a hol saját nemzeti emlékeink különös, egyébiránt szabatosan körülírt értelmet fűznek valamely kifejezéshez, hagyjuk meg azon jelentőségét, a mely alkotmányos harcaink emlékeként visszhangzik lelkünkben.

Szerk.